

Іліада (уривки)

Гомер

"Заспів" (пісня I, вірші 1-10)

Гнів оспівай, богине, Ахілла, сина Пелея,
Пагубний гнів, що лиха ахеям багато накоїв:
Душі славетних героїв навіки послав до Аїду.
Темного, їх же самих він хижим лишив на поталу
5 Псам і птахам. Так Зевсова воля над ними чинилась,
Ще відтоді, як у зваді лихій розійшлись ворогами
Син Атреїв, володар мужів, і Ахілл богосвітлий.
Хто ж із безсмертних богів призвів їх до лютої сварки?
Син то Зевса й Лето, Владарем тим розгніваний тяжко,

"Щит Ахілла" (пісня 18, вірші 478-608)

Приготував він насамперед щит — міцний і великий,
Гарно оздоблений всюди, ще й викував обід потрійний,
480 Ясноблискучий, та ззаду посріблений ремінь приладив.
Щит той з п'яťох був шарів шкіряних, а поверх він багато
Вирізьбив різних оздоб, до дрібниць все продумавши тонко.
Землю на нім він зобразив майстерно, і небо, і море,
Сонця невтомного коло, і срібний у повені місяць,
485 І незліченні сузір'я, що неба склепіння вінчають,
Посеред них і Плеяди, й Гіади, і міць Оріона,
Й навіть Ведмедицю — інші ще Возом її називають.
Крутиться Віз той на місці й лише вигляда Оріона,—
Тільки один до купань в Океані-ріці непричетний.
490 Вирізьбив ще на щиті він для смертних людей два прекрасні
Міста. В одному із них — весілля та учти справляють,
Юних дівчат при світлі ясних смолоскипів виводять
З їхніх світлиць і ведуть через місто під співи весільні.
Жваво кружляють в танку юнаки, і лунають довкола
495 Флейти й формінги дзвінкі, а жінки, стоячи на порозі
Власних осель, на юні веселощі з подивом зирять.
Сила народу на площі міській гомоніла. Знялась там
Буча бурхлива — двоє мужів про пеню сперечались
За чоловіка убитого. Клявся один при народі,
500 Що заплатив, а той — заперечував це при народі.
Врешті звернулись вони до судді, щоб зваду скінчити.
Гомін стояв навкруги: свого підтримував кожен.
Люд вгамувати старались окличники. Колом священним

Сіли старійшини всі на обтесанім гладко камінні,
505 Берла у руки взяли від окличників дзвінкоголосих
І, встаючи зі сидінь, вирікали по черзі свій вирок.
А посередині в них золоті два лежали таланти,
Щоб їх віддати тому, хто докаже, що має він слухність.
Друге з тих міст оточили навколо численні два війська
510 В зброї блискучій. Та в раді військовій вони розділились
Чи зруйнувати все, силою взявши, чи скарби коштовні,
Що так багато їх в місті прекраснім, навпіл поділити.
Ті ж не здавались і засідку потай нову готували.
Вийшли на мури міські боронить їх і любі дружини,
515 Й діти маленькі, й мулсі, яких уже старість зігнула,
Вої ж пішли. На чолі їх — Арей і Паллада Афінська,
Йшли золоті вони та в золотому одінні обоє,
Збройні, величні, прекрасні, як справжні богове, усюди
Зразу помітні: багато-бо нижчі були від них люди.
520 Швидко дійшли вони місця, де мала їх засідка бути,
Біля ріки, куди ходять стада усі до водопою.
Там заховались вони, блискучою міддю укриті.
Двоє підглядачів спереду йшли, окремо від війська,
І дожидали приходу овець та биків круторогих.
525 От підійшли вони; два пастухи їх спокійно гонили,
Награючи на сопілках,— ніякого лиха не ждали.
Ті ж, лише-но здала їх побачивши, кинулись раптом
І зайняли срібнорунних отару овець і велику
Череду гарних корів, пастухів же обох повбивали.
530 Гомін і шум біля стада почули іздалеку в стані,
Сидячи в раді військовій, і зразу на коней рисистих
Скочили всі, і, миттю до берега річки домчавши,
У бойовому порядку у бій з ворогами вступили,
І один одного мідними били завзято списами.
535 Звада тіснилася там з Сум'яттям і погрозлива Кера:
Ранених то ледь живих, то й неранених Смерть забирала.
То волочила за ноги убитого труп з бойовища,—
Шати на плечах її червоніли від крові людської.
Воїни, наче живі, у бою тім тіснилися й бились,
540 І один в одного трупи убитих старалися вирвать.
Далі родючих ланів змалював він широкі простори,
Зорані тричі, й багато на них орачів із плугами
Впряжених в ярма волів туди і назад поганяли,
А як, дійшовши межі на ріллі, завертатъ уже мали,

545 Келих вина, наче мед той солодкого, в руки щоразу
Муж подавав їм. І борозну знову вони повертали.
Щоб якнайшвидше родючі лани до кінця доорати.
Наче поорана нива, рілля іззаду чорніла,
Хоч була з золота вся. Таке-то він вирізьбив диво,
550 Далі лани змалював владареві. Достигле колосся
Скрізь по тих нивах жінці гостролезими жали серпами.
Падали густо на землю колосся важкі оберемки.
Їх снопов'язи тоді перевеслами туго в'язали.
Три снопов'язи стояло поодаль. А хлопчики ззаду
555 Зжате збирали колосся й, його охопивши обіруч,
Їм подавали ретельно, і тут же, радіючи серцем,
Мовчки стояв на межі володар, на берло обпершись.
Далі під дубом окличники учту уже готували,
В жертву принісши бика, й навкруги метушились; а жони
560 Борошном ячним його приправляли жінцям на вечерю.
Далі він вирізьбив ще обважнілий від грон виноградник
З золота,— кетяги сині, аж чорні, по ньому рясніли;
Віття його на срібних підпорах тримались надійно;
Ровом він темним обведений був, а навкруг олив'яний
565 Тин височів, лиш одна пролягала крізь нього стежина
Для носіїв, що проходили нею на збір винограду.
Стежкою тою дівчата і хлопці, веселощів повні,
В плетених кошиках грона несли, наче мед той солодкий.
Хлопчик, між ними йдучи, награвав на дзвонистій формінзі
570 І про прекрасного Ліна виспівував пісню чудову
Голосом ніжним. А ті, його співам вторуючи дружно,
Тупали в лад їм ногами, і весело всі танцювали.
Далі він череду вирізьбив дужих биків круторогих.
Деякі з золота, інші із олова їх поробив він.
575 Голосно мукали всі, идучи із кошари на берег
Річки бурхливої, густо порослий гнучким очеретом.
Четверо йшло золотих пастухів по боках проваджати
Череду, й бігало дев'ять за ними собак прудконогих.
Спереду раптом два леви жажливі на стадо напали
580 Й поволокли вже бика, що ревів і мукав страшенно
В лев'ячих кігтях, а пси й юнаки поспішали на поміч.
Леви ж тим часом, зідравши з бика величезного шкуру,
Кров його й нутрощі хтиво ковтали. І марно старались
Їх одігнать пастухи і псів нацькувать прудконогих.
585 Ті ж, боячись підійти і в левів зубами вчепитись,

Часом наблизяться, й гавкають тільки, і тут же тікають.
Пастівень вирізьбив далі кульгавий митець незрівнянний
І білорунних отару овець в тій чудовій долині,
Криті хліви, й курені, і кошару, й повітки пастуші.
590 Далі ще змалював на всі руки митець незрівнянний
Місце для танців, подібне до того, що в Кносі просторім
Славний Дедал Аріадні колись спорудив пишнокосій.
В розквіті сил юнаки й багатьом жадані дівчата,
Міцно за руки побравшись, кружляли у танці веселім.
595 В легких одіннях дівчата були, юнаки ж у хітонах,
Шитих з тонкої тканини й ледь маслом для блиску натертих.
Ті — у віночках чудових були, а ці — на ремінні
Срібному мали ножі, з щирого золота куті.
В жвавому танці на звиклих ногах вони легко кружляли,
600 Наче той круг у руках гончаревих, коли забажає
Він перевірити тільки, як круг обертатися буде,
То розійдуться рядами й одні нападають на одних.
Юрмами купчилися люди навколо й втішались вельми
Тим хороводом. Співаючи звучно, співець божественний
605 Грав серед них на формінзі, й під музики тої звучання
Два скоморохи стрибали всередині людного кола.
Далі він вирізьбив хвилі могутні ріки Океану
З самого краю щита, що його змайстрував так старанно.
"ДВОБІЙ АХІЛЛА Й ГЕКТОРА" (пісня 22, вірші 139-411)
Так же, як сокіл у горах, з пернатих усіх найбистріший,
140 Легко під хмарами гонить сполохану горлицю дику
Й мечеться там на всі боки, а сокіл із клекотом хижим
Швидко її настигає, здобичі прагнути серцем.
Рвавсь так Ахілл уперед, та вздовж іліонського муру
З трепетом Гекторі тікаючи, дужими рухав коліньми.
145 Мимо дозорного пагорба й смоков, овіяних вітром,
Бігли вздовж муру міського обидва шляхом вони битим.
До струменистих джерел вже добігли вони. Дві криниці
Витоки звідти дають течії вирового Скамандру.
Теплою перша струмує водою, і завжди парує
150 Хмара над нею густа, як дим лісового пожару.
Друга ж і влітку холодним як лід струменіє потоком,
Наче той град крижаний або снігу завія студена.
Поряд із ними — просторі, обкладені каменем гладко,
Гарні водойми, що в них блискуче вбрання своє мили
155 Жони прекрасні хоробрих троян та їх доньки вродливі

Б мирні часи, як сюди не приходили вої ахейські.
Мимо промчали вони, той — рятуючись, той — здоганявши.
Сильний попереду мчав, настигав же, як вихор, багато
Дужчий від нього,— не бик — бо жертовний, не шкура бичача
160 Ціллю була їм, як це в бігових перегонах буває,—
Тут же ішлося за Гектора душу, впокірника коней.
Як в бігових перегонах, змагання мету обминувши,
Однокопитні проносяться коні, й їх жде нагорода —
Мідний триніг або жінка — на шану померлого мужа,—
165 Так вони тричі оббігли навколо Пріамове місто
В дужім бігу, аж стали дивитись на них і богове.
Отже, почав тоді мовити батько людей і безсмертних:
"Горе! На власні очі я гнаного круг Іліона
Любого воїна бачу, журбою за Гектора тяжко
170 Серце моє засмутилося! Скільки биків круторогих
він на ущелинах Іди в верхів'ях і високоверхій
Трої мені попалив! Сьогодні ж Ахілл богосвітлий
Гониться швидко за ним круг священного міста Пріама.
Отже, богове, подумайте й пильно тепер обміркуйте,
175 Чи врятувати від смерті його, чи дозволить Пеліду
Все ж подолать його, хоч він великою доблестю славен".
В відповідь мовить йому ясноока Афінa:
"Батечку наш темнохмарний, о що ти сказав, громовладче!
Смертного мужа, якому давно вже приречена доля,
180 Від неминучої смерті хотів би ти все ж увільнити.
Дій, як волієш, та ми, усі інші боги, з цим не згодні".
Відповідаючи, так їй сказав на це Зевс хмаровладний:
"Трітогеніє, дитя моє любе, не бійся! Хоч часом
І не ласкаво я мовлю, до тебе я завжди прихильний.
185 Зробиш, як розум підказує, хай тебе це не спиняє".
Те, що він мовив Афіні, було і самій їй до серця,—
Кинулась швидко вона із високих вершин олімпійських.
А прудконогий Ахілл безустанно за Гектором гнався.
Наче на оленя юного пес по узгір'ях полює,
190 Вигнавши з лігва, й жене по ярах та ущелинах диких,
Той, хоч умкне на хвилину, у хащах густих затаївшись,
Пес по сліду його знайде й женеться за ним, поки схопить.
Так від Пеліда не міг прудконого й Гектор умкнути.
Скільки не кидався він, щоб Дарданської брами добігти
195 І заховатись під захистом міцно збудованих мурів,
Де б і трояни його захистили, стріляючи зверху,

Стільки й Пелід забігав наперед і на голу рівнину
Знов одганяв його, сам же міської тримався твердині.
Як уві сні не впіймать чоловікові іншого мужа. —
200 Ані цей утекти, ані той наздогнати не може,—
Так ні настигнуть Ахілл, ані Гектор не міг і умкнути.
Як пощастило б од Кер ухилитись йому і від смерті,
Коб Аполлон дальносяжний востаннє йому не з'явився
На допомогу, надавши снаги й підбадьоривши ноги?
205 Воям ахейським кивав головою Ахілл богосвітлий
Ратищ на Гектора довгих і стріл гірких не метані,
Щоб не здобув би хто слави, а він тоді б другим лишився,
А як обидва вони до джерел учетверте добігли,
Батько безсмертних богів, терези золоті натягнувши,
Кинув на шальки два жереби довгопечальної смерті —
Гектора, коней баских упокірника, й другий — Ахілла,
І посередині взяв. Долі Гектора день похилився.
Вниз, до Аїду пішов.— Аполлон одвернувся од нього.
До Пелеона ж богиня прийшла, ясноока Афїна,
215 Та, перед ним зупинившись, промовила слово крилате:
"Зевсові любий Ахілле ясний! Сподіваюся, нині
До кораблів принесемо з тобою велику ми славу,
Гектора, хоч який він неситий в бою, подолавши.
Не пощастить відтепер йому більше від нас ухилитись,
220 Не допоможе і Феб дальносяжний, хоч як би старався
Й повзав би в Зевса в ногах, у егідодержавного батька.
Тож зупинись на часину й спочинь! А сама я подамся
До Пріаміда й схилю його вийти на бій із тобою".
Так говорила Афїна, і радо Ахілл їй скорився.
225 От зупинивсь він і сперся на ясен свій мідяногострий.
І до божистого Гектора миттю вона поспішила,
Постать Дейфоба прибравши і голос його неослабний,
Та, перед ним зупинившись, промовила слово крилате:
"Любий, як тяжко Ахілл утісняє тебе прудконогий,
230 Гонячи швидко навкруг священного міста Пріама.
Отже, спинімось, заждім його й будемо вдвох боронитись!"
В відповідь Гектор великий промовив їй шоломосяйний:
"Тож і раніше мені, Дейфобе, ти був найлюбіший
З рідних братів моїх, котрих Гекуба й Пріам породили.
235 Нині ж тебе я повинен тим більш поважати душею,
Що, мене в скруті на власні побачивши очі, ти зваживсь
Вийти з-за мурів, тоді як інші за ними сховались".

В відповідь мовить йому ясноока богиня Афіна:

"Любий мій брате! Наш батько, й шановна матінка наша,

240 Й товариші всі один перед одним уклінно благали

В місті лишитись: таким-бо вони переповнені страхом!

Тільки ж за тебе тривогою там моє серце смутилось.

Ну-бо, сміливо ставаймо до бою й списів не щадімо

В січі завзятій,— побачимо ще, чи Ахілл прудконогий

245 Нас повбива й поволочить озброєння наше криваве

До кораблів глибодонних, чи ти його списом здолаєш!"

Мовила так і підступно його повела за собою.

А як, один проти одного ставши, зійшлись вони близько,

Перший Ахіллові Гектор сказав тоді шоломосяйний:

250 "Більш я не буду, Пеліде, як досі, тебе уникати.

Тричі оббіг я Пріамове місто священне, не смівши

Стріти твій напад. А зараз — дух мій мене спонукає

Стати грудьми проти тебе — здолаю чи смертю загину.

Але звернімось до вічних богів: вони кращими будуть

255 Свідками нам і нашу пильніше доглянуть умову.

Не оскверню я тебе, коли над тобою звиягу

Дасть мені Зевс, і душу із тіла твого відберу я.

Тільки славетне озброєння з тебе зніму я, Ахілле,

Тіло ж ахеям верну. Так само зі мною ти вчиниш".

260 Глянув спідлоба і мовив до нього Ахілл прудконогий:

"Не говори мені, Гекторе клятий, про жодні угоди!

Як не бува між людьми і між левачами клятв непорушних.

Як між вовками й ягнятами згоди не буде ніколи,

А без кінця споконвік одне з одним вони ворогують,—

265 Так і між нами не буде любові, не бути ніяким

Клятвам нерушним, аж поки один з нас чолом не поляже

Й крові його Арей не нап'ється, боєць войовничий.

Всю спогадай свою доблесть. Слід нині тобі особливо

Списником бути несхибним і дужим бійцем войовничим.

270 Більше тобі не втекти. Незабаром Паллада Афіна

Списом моїм подолає тебе. Спокутуєш нині

Сум мій по друзях моїх, повбиваних лютим тобою!"

Мовивши так, розмахнувсь і свого довготінного списа

Кинув, та вгледів його й ухиливсь осяйливий Гектор,

275 Вчасно присів, і спис мідногострий, над ним пролетівши,

В землю уп'явся. Вирвавши спис той, Паллада Афіна

Потай від Гектора, люду вождя, повернула Ахіллу.

Гектор тоді бездоганному сину Пелея промовив:

"Схибив ти! Видно, усе ж таки, богоподібний Ахілле,
280 Ти не від Зевса дізнався про долю мою, як хвалився.
Був балакун ти, словами готовий мене ошукати,
Щоб з переляку я сили позбувся й снаги бойової!
Не утікати му я, не вженеш мені списа у спину!
Прямо іду проти тебе, проймеш мені груди, як тільки
285 Дасть тобі бог. А тим часом і сам ти мого стережися
Мідного списа. Бодай би цілком ти прийняв його в тіло!
Легшою стала б, напевно, війна й для троян із твоєю Смертю.
Для них-бо усіх найбільше являєш ти лихо!"
Мовивши так, розмахнувся і свого довготінного списа
290 Кинув, і прямо у щит Ахіллові вцілив несхибно.
Але далеко одскочив той спис од щита. І розсердивсь
Гектор, як глянув, що спис пролетів із руки його марно.
Став він, збентежений: іншого-бо не було в нього списа.
Голосно він білощитного став Деїфоба гукати,
295 Щоб йому ратище дав, а того не було уже й близько.
Все зрозумів тоді Гектор, і так він до себе промовив:
"Горе мені! Мабуть, справді до смерті боги мене кличуть!
Я-бо гадав, що герой Деїфоб недалеко від мене,
Він же за мурами, в місті, й мене обманула Афїна!
300 Ось вже зловісна наблизилась смерть, і нікуди від неї
Не утекти. Як видно, давно уже це до вподоби
Зевсу й його дальносяйному синові, котрі раніше
Допомагали мені. І от доля уже настає.
Але нехай уже не без борні, не без слави загину,
305 Діло зробивши велике, щоб знали про нього й потомки!"
Мовивши так, він з піхов загострений вихопив меч свій,
Довгий, важений, що при стегні його дужім був завжди,
Зщуливсь і кинувся, наче орел отой високолетний,
Що на рівнину раптово із темної падає хмари
310 Ніжне ягнятко вхопити або полохливого зайця,—
Кинувся так же і Гектор, підносячи гострий меч свій.
Так же й Ахілл тоді з серцем, сповненим буйної сили,
Кинувся, груди могутні щитом прикриваючи круглим
Гарного виробу, а на чолі красувався блискучий,
315 Міддю окутий шолом, розвіталась над ним золотиста
Грива густа, що вправив Гефест її щільно у гребінь.
Так же, як сяє між зір незліченних у темряві ночі
Геспер, що в небі немає від нього яснішої зірки,
Сяяло так і відточене вістря на списі Ахілла,

320 Що у правиці стрясав ним, готуючи Гектору лихо
І виглядаючи, де б йому ніжне уразити тіло.
Але ховалося тіло вождя під озброєнням мідним,
Славним, здобутим, коли подолав він Патроклову силу.
Там лиш, де кості ключиці поєднують шию з плечима,
325 Горло біліло,— найшвидше душі там сягає загибель,—
Саме туди своїм списом ударив Ахілл богосвітлий,
І пройняло його вістря те ніжну шию навиліт.
Мідноважкий не пробив, проте, Гектору ясен горлянки,
Щоб у розмові з Пелідом мінятися міг він словами.
330 В куряву впав він, і крикнув, зрадивши, Ахілл богосвітлий:
"Гекторе, вбивши Патрокла,— невже врятуватись самому
Ти сподівався? И мене не страшився, бо я був далеко?
Дурню ти! На допомогу йому набагато сильніший
Ззаду, поміж кораблів глибодонних, товариш лишався —
335 Я, що коліна розслабив твої! Тебе розтерзають
Птахи з ганьбою і пси, а його поховують ахеї".
Весь знемагаючи, Гектор одрік йому шоломосяйний:
"Задля твоєї душі, і колін, і батьків твоїх рідних,
Псам, я благаю, не кидай мене під човнами ахеїв,
340 Матимеш золота й міді за це ти від мене багато:
Щедрі дарунки мій батечко дасть тобі й мати шановна,
Тільки верни моє тіло додому, щоб Трої синове
Й жони троянські, вогнем попаливши, його поховали".
Глянув спідлоба і мовив до нього Ахілл прудконогий:
345 "Псе, не благай мене задля колін і батьків моїх рідних.
Тільки б дав волю я серцю і гніву своєму, то м'ясо
Рвав би із тебе й сирим пожирав би,— таке ти накоїв!
Нині ніхто вже від псів голови не врятує твоєї,
Хоч би і в десять, і в двадцять разів привезли мені більший
350 Викуп, і, зваживши на терезах, обіцяли ще стільки,
Й золотом чистим вагу твого тіла звелів замінити
Син Дарданів Пріам,— і тоді твоя мати шановна,
Що народивсь ти від неї, на ложі тебе не оплаче,—
Пси лиш та хижі птахи розірвуть на шматки твоє тіло!"
355 Смертю конаючи, Гектор одрік йому шоломосяйний:
"Бачу, що добре я знаю тебе і дарма намагався
Переконати, бо серце у грудях у тебе залізне!
Та начувайся, щоб гніву богів не зазнати за мене
В день, коли славний Паріс і Феб-Аполлон дальносяжний
360 Вб'ють біля Скейської брами тебе, хоч який ти хоробрий".

Мовив він так, і смерть йому пітьмою очі окрила,
Вийшла із тіла душа й подалась до оселі Аїда,
З плачем за долю свою, покидаючи юність і силу,
А до померлого все ж промовив Ахілл богосвітлий:
365 "Смертю умри! А я свою стріну загибель тоді, як
Зевс та інші безсмертні мені її схочуть послати!"
Мовлячи це, із убитого витяг він мідного списа
Й набік одкинув, а зброю його, закривавлену вельми,
Зняв із плечей. Звідусіль позбігались синове ахейські
370 І дивувались, красу споглядаючи й постать могутню
Гектора. Й жоден із них не минув його списом кольнути.
Дехто іще, на сусіда свого позираючи, мовив:
"Леле! А Гектор сьогодні на дотик неначебно м'якший,
Аніж коли на човни до нас полум'я кидав палюче!"
375 Мовлячи так, його ратищем кожен старався вколоти.
Зняв тоді зброю його прудконогий Ахілл богосвітлий,
Серед ахеїв він став і слово промовив крилате:
"Друзі мої, аргеїв вожді і порадники мудрі!
Нині, коли мені вічні богове дали подолати
380 Мужа, що більше нам лиха накоїв, ніж інші всі разом,
Спробуймо збройно на місто ударить, щоб знати напевно,
Що у троян тих на думці і що вони мають робити —
Чи покидять по загибелі Гектора місто високе,
Чи залишатися й твердо стоять, хоч його вже й немає.
385 Нащо, проте, цими мислями любе тривожити серце?
При кораблях-бо лежить неоплаканий, без поховання,
Мертвий Патрокл. Не забуду його, поки я між живими
Перебуваю і поки мене мої носять коліна.
Й хоч у Аїді про мертвих маємо ми забувати,
390 Свого товариша любого й там пам'ятатиму завжди!
Нині ж, пеан заспівавши, вернімось, юнацтво ахейське.
До кораблів глибодонних і трупа з собою візьмімо.
Слави сягли ми великої — Гектор поліг богосвітлий,
Той, що у Трої на нього усі, як на бога, молились!"
395 Мовивши так, він на Гектора діло замислив негідне:
Попробивав на обох йому дужих ногах сухожилля
В п'ятах, де щиколоть; ремені в них протягнувши бичачі,
До колісниці припнув, голові ж дав в пилу волочитись.
На колісницю зійшов, славну зброю убитого взявши,
400 Коней стьобнув батоном, і охоче вони полетіли.
Куряви хмара знялась над волоченим тілом, звихрилось

Чорне волосся, і вся голова його, досі прекрасна,
В поросі билась густім. Ворогам-бо його на наругу
Зевс хмаровладний віддав у ріднім вітчизнянім краї.
405 Пилом бруднилась його голова. А мати, на сина
Глянувши, стала ридати, й, далеко від себе жбурнувши
Світлу намітку свою, виривать почала свої коси.
Жалібно й любий ридав його батько, й усюди навколо
Плач і сумне голосіння лунали по цілому місту.
410 Схоже було де найбільше на те, ніби Троя висока.
Полум'ям вся негасимим од верху до низу палала.
"Викуп Пріамом тіла Гектора" (пісня 24, вірші 469-746)
На землю тоді Пріам з колісниць зіскочив
470 І, візника залишивши Ідея на місці, щоб бистрих
Коней і мулів стеріг, подався їздець староденний
Прямо до дому, де Зевсові любий Ахілл мав оселю.
Там він застав його в друзів, що одаль сиділи. Лиш двоє —
Автомедонт благородний і Алкім, Ареєва парость,—
475 Услугували йому. Вечеряти щойно скінчив він —
Їжі спожив і пиття. Перед ним іще стіл залишався.
В дім непомітно ввійшов великий Пріам і, схилившись.
Став обнімати коліна Ахіллові, ще й цілувати
Руки страшні, що в нього численних синів повбивали.
480 Так, наче муж, що, в рідному краї убивши людину,
На чужину утікає в нестямі і, раптом зайшовши
В дім до мужа багатого, подив усіх викликає,
Так здивувався Ахілл, боговидного старця впізнавши,
Враз здивувались і інші, й одні позирнули на одних.
485 Тільки Пріам, озвавшись, промовив до нього з благанням:
"Батька свого спогадай, до богів подібний Ахілле!
Так же, як я, стоїть він на старості скорбнім порозі.
Може, в цю саму хвилину сусіди йому учиняють
Утиски й нікому ту небезпеку й біду відвернути.
490 Все ж він, принаймні почувши про те, що живий ти і цілий,
Серцем радіє своїм і щоденно плекає надію
Любого бачити сина, коли він повернеться з Трої.
Я ж, нещасний без краю, найкращих синів породив я
В Трої розлогі, а нині нікого мені не лишилось.
495 Аж п'ятдесят їх у мене було до приходу ахеїв,
З них дев'ятнадцять від лона були однієї дружини,
Решту — інші жінки у моїх породили покоях,
Та багатьом із них лютий Арей вже знесилив коліна.

Хто ж був єдиний у мене, що й Трою, й самих захищав нас,
500 Той в обороні вітчизни недавно тобою убитий —
Гектор. Тож задля нього й до цих кораблів я ахейських
Нині з благанням прийшов і викуп приніс незліченний.
Бійся, Ахілле, богів і зглянься ласкаво на мене,
Батька свого спогадавши, бо жалю ще більше я гідний,
505 Те-бо терплю, чого інший ніхто не зазнав земнородний,—
Рук убивці синів своїх я доторкаюсь губами!"
Мовив це, й пам'ять про батька збудив, і викликав сльози.
Взявши за руку, лагідно все ж одхилив той старого.
Так спогадавши обидва,— той Гектора-мужезвитяжця,
510 Плакав невітно, до ніг Ахіллових тужно припавши,
Сам же Ахілл свого батька оплакував, ще й за Патроком
Тяжко журився,— і стогін їх сумно лунав по покоях.
А після того, як слізьми наситивсь Ахілл богосвітлий,
З серця ж його і грудей одлягло скорботне бажання,
515 З крісла він швидко підвівся й за руку підводить старого,
Сиве чоло пожалівши й на бороду зглянувшись сиву,
І, промовляючи, з словом до нього звернувся крилатим:
"О бідолашний, багато печалі душею зазнав ти!
Як же наблизитись до кораблів ти наваживсь ахейських
520 Сам, перед очі того, хто стільки синів твоїх славних
Зброї позбавив? Мабуть, і серце у тебе залізне.
Та заспокойся і в крісло сідай. Хоч як боляче нам,
Глибоко в серці сховаймо свою ми журбу і скорботу.
Не допоможуть нічого найревніші сльози й ридання.
525 Долю таку вже богове нам, смертним, направили, нещасним,—
Жити весь вік у журбі, самі лиш вони безначальні.
Глиняні глеки подвійні у Зевса стоять при порозі,
Повні дарів: нещастя — в одному, а в другому — блага.
Той, кому їх у суміші Зевс подає громовладний,
530 Інколи горя, а інколи й радості має зазнати.
Той же, кому тільки лихо пошле, здобуває ганьбу лиш,
Голод нужденний скрізь гонить його по землі богосвітлій,
От і блукає він скрізь, і в богів, і в людей у зневазі.
Так і Пелея боги дарами блискучими зроду
535 Обдарували; поміж людей він усіх виділявся
Щастям, багатством, ще й був владарем у мужів мірмідонських,
Смертний, дружиною мав од богів він богиню безсмертну.
Та недолю й йому приділили богове — не мав він
В домі своєму дітей, владущого роду нащадків.

540 Син у Пелея один лише, коротковічний; я й нині
Старості не доглядаю його й од вітчизни далеко
В Трої сиджу — і тобі, і дітям твоїм лиш на горі.
Чули ми, старче, раніше колись і ти був щасливий:
Скільки обмежує Лесбос, оселя Макарова, з моря,
545 З півночі ж — гори Фрігійські та хлань Геллеспонту безкрая —
Скрізь визначався ти, старче, як кажуть, синами й багатством.
Та як наслали на тебе це лихо богове небесні,
Вічно під містом твоїм лиш січі та людоубивства.
Мусиш терпіти, журби не тримай безнастанної в серці,
550 Не допоможе нічого печаль за сином убитим,—
Не воскресиш його, тільки ще більшого горя зазнаєш!"
В відповідь мовив йому староденний Пріам боговидий:
"Ні, я не сяду, годованцю Зевсів, допоки мій Гектор
Деся у наметі лежить непохований. Дай його швидше,
555 Хай я на власні очі побачу, а сам ти від мене
Викуп багатий прийми, що привіз я. Нехай він на радість
Буде тобі, щоб вернувсь ти До рідного краю щасливо,
Ти-бо дав жити мені і сонячне бачити світло".
Глянув на нього спідлоба і мовив Ахілл прудконогий:
560 "Не досаждай мені, старче, бо вирішив серцем і сам я
Гектора тіло вернути,— від Зевса приходила з вістю
Мати до мене моя, від морського народжена старця.
Знаю-бо й те я, Пріаме, цього не сховаєш від мене,—
Хтось із богів тебе до кораблів супроводив ахейських.
565 З смертних ніхто б не насмілювався, навіть юнак нерозважний,
В стан наш вступити — ні від сторожі б не міг він схватись,
Ані так легко затвори на брамах відсунути наших.
Тож не хвилюй уже більше моє ти печаллями серце,
Щоб у наметі цім, старче, хоч ти і з благанням приходиш,
570 Я не відмовив тобі і Зевсову б волю порушив".
Мовив він так, і, злякавшись, послухав старий тої мови,
Син же Пелеїв, як лев, за двері з намету подався,
Та не один, за ним поспішили соратників двоє —
Автомедонт благородний і Алкім, що їх поміж друзів
575 Більше від інших Ахілл шанував по Патроклі убитім.
Випрягли коней і мулів вони, від ярма одв'язавши,
І, до намету з окличником старця Пріама ввійшовши,
В крісло його посадили, і з міцноколісного воза
Викуп за голову Гектора зносити стали безцінний.
580 Два лиш плащі залишили вони і хітон добротканий,

Щоб, загорнувши в них тіло, додому його виряджати.
Сам же покликав служниць помити його й намастити,
Тільки десь далі поклавши, щоб сина Пріам не побачив.
Міг-бо не стримати гніву старий у засмученім серці,
585 Сина побачивши, сам же Ахілл, умить спалахнувши,
Зопалу вбить його міг би й порушити Зевсову волю.
Тіло помили служниці і, маслом його намастивши,
В чистий вгорнули хітон, і плащем його зверху накрили.
Потім Ахілл підняв його сам і, на мари поклавши,
590 З товаришами поставив на добре гембльованім возі.
Заголосивши тоді, до друга взивав він і мовив:
"О, не гнівися, Патрокле, як навіть в Ащі почуєш,
Що богосвітлого Гектора тіло віддав дорогому
Батькові я,— не нікчемний він дав мені викуп за нього.
595 Гідну й для тебе я долю із нього вділю, як належить".
Мовив це, й знов до намету вернувся Ахілл богосвітлий.
Сів у крісло, оздоблене гарно, що встав був із нього,
При протилежній стіні, і так до Пріама промовив:
"Син твій, старче, померлий до тебе вернувсь, як велів ти,—
600 Вже він на марах лежить. На світанку його ти побачиш
І повезеш. А зараз пора про вечерю згадати.
Не забувала про їжу й сама пишнокоса Ніоба,
Що але дванадцять дітей у неї загинуло в домі —
Шестеро дочок і шість синів у квітучому віці.
605 Стрілами тих юнаків Аполлон повбивав срібнолукий
В гніві на матір Ніобу, дівчат — Артеміда мислива,
Саме за те, що з Лето ясноликою хтіла рівнятись:
Двох-бо дітей породила Лето, а у неї — багато.
Хоч їх липі двоє було, а тих багатьох повбивали.
610 Дев'ять днів у крові ті валялися трупи, й ховати
Їх не було кому: всіх обертав у каміння Кроніон.
Тільки десятого дня їх небесні боги поховали.
Слізьми знеможена вкрай, про їжу згадала Ніоба.
Нині у скелях далеких, у горах безлюдних Сіпілу,
615 Де, як розказують, захисток мають для себе божисті.
Німфи, що вздовж берегів Ахелою ведуть хороводи,—
В камінь богами обернена, там вона вічно сумує.
Отже, про їжу пора нам подумати, мій богосвітлий
Старче, встигнеш і потім оплакати милого сина,
620 В Трою привізши, і там многослізний він буде для тебе!"
Мовив і, скочивши, білу вівцю Ахілл прудконогий

Сам заколов; білували, як личить, і справили друзі,
М'ясо усе на шматки порубали й, рожнами проткнувши,
Смажити стали старанно й готове з рожнів познімали.
625 Автомедонт заходився ще й хліб на столі розставляти
В кошиках гарних, а м'ясо ділив сам Ахілл богосвітлий.
Руки до поданих страв одразу ж усі простягнули.
Потім, коли уже голод і спрагу вони вдовольнили,
Довго Пріам Дарданід дивувався тоді із Ахілла,
630 Зросту його і красі, до богів-бо усім був подібний.
Так же й Ахілл з Дарданіда Пріама собі дивувався,
Спостерігавши вигляд поважний і слухавши мову.
Як навішались вони, один одного так споглядавши,
Перший промовив тоді староденний Пріам боговидний:
635 "Спати пусти мене швидше, годованцю Зевса, щоб, лігши,
Сном утішатись солодким могли ми на ложах спокійних.
Ні на хвилину повік не заплющував я над очима
З дня, коли духу позбувся мій син під руками твоїми,
Тільки стогнав я весь час і муки терпів незліченні,
640 В куряві й бруді з одчаю валяючись серед подвір'я.
Тільки ось нині я їжі спожив і вином іскрометним
Горло своє покропив, а то зовсім не їв я нічого".
Так він сказав. Ахілл тоді друзям звелів і служницям
Ліжка стелить в передсінку, пурпурними їх подушками
645 Викласти, ще й килимами чудовими постіль заслати
І покривала вовняні подать їм укритися зверху.
Вийшли із світлом ясным у руках із покоїв служниці
Й два для них лежа небавом старанно вони постелили.
З жартом звернувся тоді до Пріама Ахілл прудконогий:
650 "Ляжеш ти, старче мій любий, знадвору, щоб часом з ахеїв
Хтось не ввійшов сюди радитись,— часто до мене заходять
Радити раду мужі, як звичай того вимагає.
Тож, як у пітьмі нічній хто-небудь тебе тут побачить
І Агамемнону зразу ж розкаже, людей вожаєві,
655 Може, напевно, затриматись видача мертвого сина,
Ти ж мені нині усе розкажи і повідай одверто:
Скільки ти днів богосвітлого Гектора маєш ховати,
Щоб не виходив на битву я сам і воїнів стримав".
В відповідь мовив йому староденний Пріам боговидий:
660 "Якщо даси нам ховать богосвітлого Гектора тіло,
Ласку цим нині ти явиш до мене, Ахілле:
Замкнені ми в Іліоні, ти знаєш, а дерево треба

Здалеку, з гір нам возить, та й трояни залякані дуже.
Дев'ять би днів нам хотілось оплакувать Гектора в домі
665 І поховать на. десятий та справити тризну для люду.
На одинадцятий — пагорб насипати зверху могильний,
А на дванадцятий, — бій відновити, якщо вже так треба".
Знову йому відповів прудконогий Ахілл богосвітлий:
"Хай так і буде, старче Пріаме, як ти того хочеш.
670 Я припиняю війну на час, що його зажадав ти".
Мовивши це, правицею руку він біля зап'ястя
Стиснув ласкаво, щоб острах у нього розвіяти в серці.
В передпокої небавом і спати вони полягали —
Старець Пріам і окличник — з думками розумними в грудях;
675 Сам же Ахілл спочивав під наметом, обладнаним добре,
Поруч із ним Брісеїда на ложі лягла яснолиця.
Інші богове безсмертя й мужі усі збройнокомонні
Спали безжурно всю ніч, заспокійливим сном оповиті.
Лиш одного він не міг подолать — доброчинця Гермеса.
680 Що обмірковував, як одвести державця Пріама
Від кораблів, щоб того не помітила стража на брамі.
Став він над ним в головах і мовив таке йому слово:
"Не добачаєш можливих ти, старче, негод, якщо спати
Можеш між люду ворожого, здавшись на слово Ахілла.
685 Дав ти сьогодні багато, щоб викупить мертвого сина,
Та за тебе живого дадуть, проте, викупу й втрое
Діти твої, що лишилися ззаду, коли б Агамемнон
Знав, що ти тут, і дізнались про це усі інші ахеї".
Так він промовив. А старець злякався й окличника будить.
690 Позапрягав негайно Гермес тоді коней і мулів
І через табір погнав, та з ахеїв ніхто й не побачив.
А як дісталися броду вони струменистої річки
Ксанту пучинного, що від безсмертного Зевса родився,
Кинув супутців Гермес і подався на верхів'я Олімпу.
695 В шатах шафранних Еос над всією простерлась землею.
Коней з плачем і стогнанням вони до міста погнали,
Вбитого ж мули везли. Та тільки ніхто не побачив
Їх ні з мужів, ні з жінок, підперезаних пишно, раніше
Аніж Кассандра, на золоту Афродіту подібна,
700 Вздріла вона із твердині пергамської любого батька
На колісниці й міського при ньому окличника з Трої.
Мулів побачила далі і Гектора тіло на марах.
Заголосила вона і на весь Іліон заволала:

"Швидше, троянські мужі і троянки, на Гектора гляньте!
705 З радістю ви зустрічали, коли він живий повертався
З битви,— він завжди був радістю міста й цілого народу!"
Мовила так. І ніхто із жінок і мужів тоді в місті
Не залишився, велика людей огорнула скорбота.
В брамі вони оточили Пріама, що віз його тіло.
710 Перед всіма його любя дружина і мати шановна,
Коси рвучи на собі, до бистрих коліс припадали,
Щоб хоч обнять його голову. Й плакав народ весь навколо.
Так біля брами вони цілий день аж до заходу сонця
Сльози рясні проливали б над Гектора мертвого тілом,
715 Якби не крикнув із повоза свого старий до народу:
"Дайте дорогу, щоб мулами міг я проїхати. Вдосталь
Потім наплачетесь ви, як мерця привезу я додому".
Мовив він так. І весь перед повозом люд розступився.
Як досягли вони славного дому Пріама та мертве
720 Тіло поклали на ложе різьблене, навкруг посадили
Заводіїв голосіння, і з стогоном ті і риданням
Спів почали похоронний, і в тузі жінки голосили.
Перша плачем із них білораменна зайшла Андромаха,
Голову Гектора-мужозвитяжця обнявши руками:
725 "Рано ти, мужу мій любий, пішов із життя і вдовою
В домі мене залишаєш. Тож син наш — мале ще дитятко,
Що породили його ми, бездольні,— квітучого віку
Не досягне він, гадаю. Раніш-бо наш город дощенту
Буде зруйновано. Сам-бо загинув ти, наш оборонцю,
730 Що рятував його, й вірних дружин, і дітей нетямущих.
Скоро відсіль повезуть їх усіх в кораблях глибодонних,
З ними й мене. А ти, мій синочку, або вслід за мною
Підеш до краю чужого роботу робить примусово
Немилосердним владикам, або тебе хтось із ахеїв
735 Схопить за руку і з башти жбурне на загибель жорстоку
В гніві за те, що брата забив у боях йому Гектор,
Чи його батька, чи любого сина, бо безліч ахеїв,
Гектора вбитих долонею, землю зубами вже гризли.
Батечко твій неласкавий до них був у січі жорстокій,
740 Тим-то й оплакують так його люди усі в Іліоні.
Гекторе, горя завдав ти батькам, до ридань невимовних
їх призвівши, мені ж дав найбільш катувань ти жорстоких.
Не простягнув-бо до мене руки ти із смертного ложа,
Не заповів мені слова останнього, щоб пам'ятала

745 Я його днями й ночами, рясні проливаючи сльози!"

Мовила так крізь ридання, і в тузі жінки голосили.

Переклад Б. Тена